

Тимошенко О. В., Ярмоленко О. А.,
Національний технічний Університет України “КПІ”, м. Київ

ТЕХНОСКОПІЯ ЯК СПОСІБ СЛОВОТВОРЕННЯ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті розглянуто явище телескопії як одного із способів словотвору технічної лексики та наводиться класифікація телескопічних слів за семантичним і синтаксичним критеріями.

Ключові слова: телескопія, словотворення, технічні слова, неологізми.

The article analyses telescoping as one of word-formation methods and gives classification of telescoping words according to semantic and syntactic criteria.

Key words: telescoping, word-formation, technical words, neologisms.

Лексичний рівень англійської мови, на відміну від граматичного, фонетичного та ін., характеризується постійною змінністю та високою динамічністю. Безупинний процес наповнення мови неологізмами не тільки витісняє застарілі слова з активного вжитку, а й запобігає “застою” лексичної системи. Поява лексичних одиниць відбувається завдяки потребі суспільства виразити словами нові поняття, що виникають переважно у сфері науки, техніки, культури тощо.

Одними з основних способів словотворення у мовознавстві є основоскладання, словоскладання, конверсія та ін. На сучасному етапі розвитку та формування мови телескопія є порівняно молодим, але “найпродуктивнішим способом англійського словотворення” [3, с. 13-19]. Серед мовознавців, що займаються вивченням телескопії, немає одностайної думки щодо назви нового явища. Л. А. Тарасова схильна називати такий процес “телескопическим словообразованием или телескопией” [8, с. 7], Ю. К. Волошин – “словослиянием” [1, с. 2], К. Л. Єгорова – “контаминацией” [1, с. 56]. Слова ж, утворені шляхом телескопії – “телескопними словами” (Л. Ф. Омельченко) [7, с. 6], “словами-слитками” – (Ю. К. Волошин) [1, с. 2] та ін. Враховуючи специфіку нашого дослідження, ми пропонуємо називати такі слова техноскопизмами (від технічні+ телескопизми).

Метою нашого дослідження слугувало вивчення явища телескопії як способу творення слів технічного характеру. Для досягнення поставленої мети ми повинні виконати такі завдання: ознайомитися з останніми дослідженнями та публікаціями на тему телескопії; дати визначення поняттю телескопії та телескопічних слів; класифікувати телескопизми за семантичним та синтаксичним критеріями.

С. М. Єнікеєва визначає телескопизми як “лексичні одиниці, створені шляхом “зрощення уламків” двох або декількох лексичних одиниць, або

ж “злиття” редукованої частини одного з повною формою другого слова” [2, с. 93]. Найточніше визначення знаходимо у Т. Р. Тимошенко: “телескопія – це такий спосіб словотвору, який полягає у злитті двох усічених основ, або в поєднанні повної основи з усіченою, у результаті якого утворюється *нове слово, яке повністю або частково поєднує значення всіх його структурних компонентів*” [6, с. 24]. Останнє охоплює не тільки структурний компонент (на відміну від першого), а й враховує семантику творення нового слова.

Отже, телехноскопія – спосіб творення нових слів на позначення технічних приладів, обладнання, сумішей тощо, шляхом поєднання частин двох повнозначних технічних слів, у результаті чого утворюється слово з новим значенням.

Якщо нині телехноскопію розглядають як один із продуктивних способів творення нових слів поряд із аббревіацією та скороченням, то донедавна її статус як способу творення мовознавці ставили під сумнів. Телескопізми “здебільшого мали оказальний, ситуативний характер і не сприймалися носіями мови як повноцінні номінативні одиниці” [2, с. 94]. Спочатку телескопічні слова утворилися заради жарту, та згодом – як результат дії словотвірного процесу, поповнюючи лексику англійської мови новими словами [5, с. 84]. Ситуація докорінно змінилася вже в ХХ столітті, коли телескопія зайняла повноцінне місце серед інших способів творення нових слів у різних галузях життєдіяльності.

Дослідженням явища телескопії займається багато мовознавців, серед них зазначені вище Ф. Омельченко, Т. Р. Тимошенко, Л. А. Тарасова та ін.

Т. Р. Тимошенко пропонує класифікацію телескопізмів за структурним принципом [6, с. 65-68]:

1. Повні телескопічні слова:

а) Слова, утворені сполученням двох усічених форм вихідних основ: *avionics – avi(ation) + (electr)onic*.

б) Слова, утворені сполученням початку першого компонента і початком другого: *telecon – tele(type) + con(versation)*.

с) Слова, утворені сполученням початкових частин усічених основ вихідних слів: *Fritalux – France + Italy + Benelux*.

д) Слова, утворені сполученням початку першого компонента і середини другого: *Russel – Russian + satellite*.

2. Часткові телескопічні слова:

а) Слова, утворені сполученням повної форми першого компонента з кінцем другого: *carhop – car + (bell)hop*.

б) Слова, утворені сполученням початку першого компонента з повною формою другого: *synchrocyclotron – synchro(nise)+cyclotron; transaxle – trans(mission)+axle; vidspud – vid(eo) + spud; Waterbungler – Water(gate)+bungler*.

3. Гаплогли (накладні). Характерна особливість їх структури – наявність загального звуку (звуків) на стику компонентів, які сполучаються, накладання звуків одного компонента на інший: *netiquarte* – *net* + *etiquette*, *ecotage* – *eco* + (*sab*)*otage*.

Що ж до семантичної класифікації, то О. М. Лашкевич поділяє телескопізми на 3 групи [4, с. 102-103]:

1. Загальне значення нового слова дорівнює значенню його компонентів: *helibus* – вертоліт-автобус – *helicopter* + *bus*.

2. Загальне значення нового слова дорівнює значенню його компонентів: *wasterplex* – промисловий комплекс для переробки відходів – *waste* + *complex*.

3. Один компонент визначає інший, доповнює значення, уточнює (другий компонент зазвичай базовий): *airgation* – повітряна навігація – *air* + *navigation*.

Ознайомившись із класифікаціями різних мовознавців і врахувавши специфіку нашого дослідження, ми пропонуємо поділити телескопізми на такі лексичні блоки (за семантичним критерієм):

1. Види технічного обладнання, пристроїв: *telex* (*teleprinter*+*exchange*); *phonematic* (*telephone*+*automatic*) – автоматичний телефон; *breathalyser* (*breath* + *analyser*) – пристрій для перевірки дихання водія на вміст алкоголю; *teleprinter* (*teletype*+*printer*) – телемаїн; *selectric* (*select*+*electric*) – тип електричної друкарської машинки; *cashomat* (*cash*+*automat*) – автомат для видачі грошей за пред'явленням особливого жетона; *keyphone* (*keyboard*+*phone*) – клавішний телефон.

2. Особа, виконавець дії: *netizen* (*internet*+*citizen*) – людина, яка постійно проводить час в інтернеті.

3. Місце: *wasterplex* (*waste*+*complex*) – промисловий комплекс для переробки відходів.

4. Матеріали: *glasphalt* (*glass*+*asphalt*) – матеріал для дорожнього покриття, що складається із суміші скла й асфальту.

5. Засоби пересування: *dunetobile* (*dune*+*automobile*) – машина для пересування піщаними дюнами; *superjet* (*supersonic*+*jet*) – надзвуковий реактивний літак; *turbocopter* (*turbine*+*helicopter*) – турбовертоліт; *auto-train* (*automobile* + *train*) – поїзд для перевезення пасажирів та їх автомобілів.

6. Технічні галузі науки: *airgation* (*air* + *navigation*) – повітряна навігація; *radionics* (*radiation* + *electronics*) – радіоелектроніка.

7. Суміші: *gasohol* (*gasoline*+*alcohol*) – суміш бензину та етилового спирту, використовується як паливо у двигунах внутрішнього згорання; *diesohol* (*diesel*+*alcohol*) – суміш дизельного палива та етилового спирту, використовується як паливо для дизелів.

8. Властивості: *dynetic* (*dynamic*+*magnetic*) – наділений сильними маг-

нітними властивостями; *computistical* (*computer+statistical*)– статистично оброблений, розрахований; *volcaniclastic* (*volcanic+clastic*)– що складається із уламків вулканічної породи та вулканічних відкладень.

Як ми бачимо, найбільшими лексичними блоками виступають значення пристроїв та обладнань і засобів пересування. Зрозуміло, швидкі темпи розвитку саме технічного обладнання та машинної індустрії безперервно насичують лексичний склад англійської мови новими словами, які “зливаючись”, утворюють техноскопізми. Блоки найменш продуктивного творення – на позначення місця, особи та технічних галузей науки.

За структурною характеристикою (частиномовною належністю) техноскопичні слова можна представити у вигляді таких моделей:

1. N+N=N *cablevision* (*cable + television*), *spacelab* (*space + laboratory*), *autocide* (*automobile + suicide*), *cobot* (*cooperative + robot*);

2. A+N=N *hazchem* (*hazardous + chemical*), *colorcast* (*color + broadcast*), *lunarnaut* (*lunar + astronaut*), *digiverse* (*digital + universe*), *intermercial* (*internet + commercial*);

3. V+N=N *stabex* (*stabilize + exports*), *synchrotron* (*synchronize + cyclotron*);

4. V+V=V *meld*(*melt + weld*); *charbroil* (*charcoal + broil*);

5. A+A=A *variomatic* (*variable + automatic*).

Найпродуктивнішими моделями творення технічних телескопізмів засвідчено моделі N+N=N та A+N=N, найменш продуктивними – моделі V+V=V, V+N=N.

Таким чином, саме іменники та прикметники виступають основними частинами мови, що беруть участь у творенні техноскопізмів. Специфіка техноскопізмів і полягає в тому, що при їх творенні першочерговою потребою мовця постає проблема номінації назви певного явища або процесу, його характеристика, а вже потім – дія.

Отже, явище техноскопії є новим, проте активним способом творення лексики технічного характеру. Її продуктивність підтверджується значною кількістю телескопічних слів на позначення технічних приладів та обладнання, сумішей, засобів пересування, галузей науки тощо. Поява чималої кількості так званих техноскопізмів змушує замислитись над тим, що навіть у жорстко регламентованій технічній сфері мова виходить за рамки традиційно встановлених норм словотворення, дозволяючи мовцю привнести свою долю експресії.

Література:

1. Волошин Ю. К. Новообразования и собственно неологизмы английского языка: автореф. дис. ... канд. филолог. наук: 10.02.04.– М., 1971. – 16 с.

2. Егорова К. Л. О так называемом телескопическом словообразовании // Филол. науки. – 1985. – № 5. – С. 56–60.
3. Єнікєєва С. М. Скорочення слова як механізм формотворення та словотворення в сучасній англійській мові // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. – Житомир: Редакційно-видавничий відділ Житомирського державного університету ім. І. Франка. – 2006. – Вип. 27. – С. 93–96.
4. Кулинич М. А. Телескопное словообразование как источник неологизмов (на материале английского и русского языков) // Системные связи в лексике и грамматике германских языков. – Самара, 1991. – С. 13–19.
5. Лашкевич О. М. Семантика слов-злитков в современном английском языке // Весник Урмудского университета. Филологические науки. – Ижевск: Урмудский Государственный Университет, 2005. – № 5 (2). – С. 99–104.
6. Литвинко О. А. Словотвірні та семантичні характеристики англійської термінологічної системи машинобудування: дис... кандидата філолог. наук: 10.02.04. – Суми, 2007. – 211 с.
7. Омельченко Л. Ф. Продуктивные типы сложных слов в современном английском языке: на материале прилагательных и глаголов / Л. Ф. Омельченко. – Киев: Вища шк., 1981. – 143 с.
8. Тарасова Л. А. Структурно-семантические аспекты телескопии в современном английском языке: дис..... канд. филолог. наук: 10.02.04. – М.: МГЛУ, 1991. – 207 с.
9. Тимошенко Т. Р. Телескопия в словообразовательной системе современного английского языка: дис.... канд. филолог. наук: 10.02.04. – К., 1975. – 176 с.